

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos, nuolatinų studijų programa, IV kursas

Indrė Jankauskaitė

**VAIKŲ, IŠGYVENUSIŲ TĖVŲ SKYRYBAS, SOCIOEDUKACINIAI
POREIKIAI**

Bakalauro darbas

Bakalauro darbo vadovė -
Lekt. Odeta Šapelytė

Šiauliai 2015

Bakalauro darbo santrauka

Pagrindinės sąvokos naudojamos darbe : *socioedukaciniai poreikiai, šeima, santuoka, skyrybos, tėvų skyrybos, poreikiai, vaikai išgyvenę tėvų skyrybas.*

Kaip sena yra žmonija, taip sena yra ir šeima. Lygi šiol žmonija nėra nieko geresnio ir geresnio sugalvojusi už šeimą. Šeima viena svarbiausių civilizacijos institucijų. Tačiau dėl įvairių priežasčių šeimos skiriasi, ardo savo šeimas, dalinasi vaikus. Nėra abejonių, kad tėvų skyrybos - vienas iš skausmingiausių išgyvenimų vaiko gyvenime. Vaikai, išgyvenę tėvų skyrybas dažnai turi įvairių sunkumų - elgesio, emocinių ar net psichologinių. Kadangi keičiasi juos supanti aplinka, žmonės ir situaciją šeimoje, keičiasi vaikų socioedukaciniai poreikiai.

Šio darbo tikslas - nustatyti, vaikų, išgyvenusius tėvų skyrybas socioedukacinius poreikius, kokie jie, kaip vaikai iškilusius socioedukacinius poreikius bandė patenkinti.

Ši bakalauro baigiamąjį darbą sudaro: santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, 2 skyriai, išvados, apibendrinimas, literatūros sąrašas ir priedai.

Tyrimo metu buvo naudojamas pusiau struktūruotas interviu, kurį sudarė klausimai sudaryti pagal atliktą temos operacionalizaciją. Tyrimo duomenims išanalizuoti ir pateikti buvo naudota turinio (content) analizė. Tyrime dalyvavo 7 informantai 20 - 24 metų amžiaus, kurie atitiko temos kriterijų ir vaikystėje išgyveno tėvų skyrybas.

Tyrimas atskleidė vaikų, išgyvenusius tėvų skyrybas socioedukacinius poreikius. Vaikai, išgyvenę tėvų skyrybas, nustojo tenkinti bendradarbiavimo poreikį, tačiau padidino savo meilės, pagarbos, dėmesio ir augimo poreikius. O pažinimo ir saviraiškos poreikiai išliko tokie pat, kaip ir prieš įvykstant tėvų skyryboms. Tačiau, kadangi tyrimo imtis buvo netikimybinė patogioji, šio tiriamojo darbo rezultatų negalima pritaikyti visai populiacijai.

Turinys

Bakalauro darbo santrauka	2
Įvadas	4
<i>1 skyrius. ŠEIMOS IR SKYRYBŲ POVEIKIO KONTEKSTAS</i>	7
1.1. Šeima kaip socializacijos veiksnys	7
1.2. Skyrybų poveikis vaiko socialinio ugdymo kontekste	9
1.3. Socioedukaciniai poreikiai skyrybų kontekste	13
<i>2. Skyrius. VAIKŲ, IŠGYVENUSIŲ TĖVŲ SKYRYBAS, SOCIOEDUKACINIŲ POREIKIŲ KOKYBINIS TYRIMAS</i>	17
2.1. Tyrimo metodika ir dalyviai	17
2.2. Vaikų, išgyvenusių tėvų skyrybas socioedukacinių poreikių, tyrimo rezultatų analizė	20
Išvados	30
Literatūros sąrašas:	32
Summary	34
PRIEDAI	35

Įvadas

Problema ir jos aktualumas. Statistika byloja, kad pasaulyje išyra kas trečia santuoka. Tuo tarpu Lietuvoje per pastaruosius 60 metų skyrybų skaičius smarkiai augo. Skyrybų skaičius pastaraisiais metais išlieka stabilus – apie 10 tūkst. porų išsiskiria, kai kasmet tuokiasi apie 20 tūkst. porų¹. Jei Lietuvos tendencijos nesikeis, tikėtina, kad išsituokusių porų bus daugiau negu susituokusių. Nėra abejonių, kad tėvų skyrybos – vienas iš skausmingiausių išgyvenimų, su kuriais gali susidurti vaikas. Dažnam vaikui pirmaisiais metais po tėvų skyrybų pasireiškia įvairūs streso požymiai. Pyktis, prislėgtumas, sąmyšis, kaltė, gėda – pagrindinės emocijos, kurios kyla vaikams. Gali pasikeisti vaiko elgesys, jam gali atsirasti įvairių problemų mokykloje ir santykiuose su kitais žmonėmis. (Cit. iš *Vaikų laikinosios globos namai „Atsigręžk į vaikus“*, 2008)

Vaikai, išgyvenę tėvų skyrybas, susiduria su nemažai sunkumų ir įvairiomis emocinėmis ar psichinėmis problemomis, tiek mokykloje ir namie, tiek su artimaisiais ir draugais. Pasak *Bikulčiaus (1996)* jau antroje pirmųjų gyvenimo metų pusėje kūdikis sužino, kad motina ir tėvas tenkina ne tuos pačius jo poreikius. Motina, pavyzdžiui, tenkina labiau "gyvybinius poreikius", tėvas - "pomėgius, susijusius su motorinėmis funkcijomis". Todėl tėvas ir motina įgauna skirtingas reikšmes. Taip pat *Bilčius (1996)* teigia, jei 2 - 6 metų vaikui trūksta tėvo - jam sunku praplėsti savo pasaulį. Tas praplėtimas, priklausau nuo to, kokia tėvo individualybė, kiekvieno vaiko, jį supančio pasaulio supratimas būna nevienodas.

Taigi, duomenų, statistinės medžiagos apie įvairius skyrybų atvejus literatūroje yra pakankamai, tačiau vis dar trūksta informacijos apie tėvų skyrybas išgyvenančių vaikų socioedukacinius poreikius, jų apraiškas ir tenkinimo būdus. Darbai apie tėvų netektį, skyrybas ir jų poveikį vaikams dažniausiai rašomi apie šiuo metu „dabar ir čia“ tėvų skyrybas išgyvenančius vaikus. Tyrimai atliekami siekiant išsiaiškinti vaikų, išgyvenusius tėvų skyrybas psichologinę būklę, emocinius sutrikimus, sunkumus mokykloje, o ne iškilusius naujus socioedukacinius poreikius ir jų tenkinimą. Tema apie tėvų skyrybų poveikį vaikams rašė ir šį reiškinį tyrė daug įvairių autorių pvz: (*Hughes ,2009; Dovydaitienė. 2008; Lazdauskas, 2012; Dovydaitienė . (2001a)*). Tačiau apie socioedukacinius poreikius vaikų, kurie išgyveno tėvų skyrybas literatūros ar atliktų tyrimų yra nepakankamai. Tėvų skyrybos yra priskiriamos prie sunkių psychosocialinių vaiko ir paauglio gyvenimo stresorių. Analizuojantys skyrybų pasekmes sutuoktiniams mokslininkai (*Pileckaitė-Markovienė, Lazdauskas, 2007*), pažymi tokius neigiamus skyrybų psichologinius reiškinius: sielvartas, buvusio partnerio ir savęs kaltinimas dėl nevykusios santuokos, nesaugumo jausmas, susiduriant su psichologinėmis, ekonominėmis ir socialinėmis problemomis, depresija, socialinė izoliacija ir pan. Visa tai, anot šių mokslininkų, galiausiai suformuoja psichologiškai

¹ Lietuvos statistiko departamento duomenys. *Skyrybų statistika*.

nesaugią ir nestabilią aplinką, kurioje auklėjami vaikai. Taigi, išgyvenę tėvų skyrybas, vaikai patiria vienokius arba kitokius savo gyvenimo stresorius, kurie neabejotinai turi įtakos jų socioedukaciniams poreikiams.

Kiekvienas žmogus turi įvairių poreikių - biologinių turi visi, tačiau socioedukaciniai skiriasi ir priklauso nuo asmenybės individualumo, amžiaus, saugumo pojūčio ir aplinkos, kurioje gyvena individas. Poreikiai atlieka svarbų vaidmenį mūsų gyvenime. Nors jie ir vadinami antriniais ir nėra būtini išgyvenimui, be jų žmogus tiesiog egzistuoti tenkindamas vien fiziologinius poreikius (maisto, skysčių, temperatūros). Socialiniai ir edukaciniai poreikiai yra reikalingi visiems. Pagal *Legkauską (2001)*, visiems individams yra būdingi saugumo, priėmimo, dėmesio ir pagarbos poreikiai, tačiau kiekvienas asmuo skirtingai pasirenka juos tenkinti. Taip pat poreikiai gali kisti nuo individų supančios aplinkos. Pvz. nepritekliuje augęs vaikas, nesijaus saugus, ir savo saugumo poreikį bandys užpildyti pinigais, juos kaupdamas, tam, kad jo saugumo poreikis būtų patenkintas. Kadangi visi žmonės savo poreikius tenkina skirtingai ir patys jų poreikiai skiriasi, *yra labai aktualu sužinoti, kokie yra vaiko, išgyvenusio tėvų skyrybas socioedukaciniai poreikiai. Kaip jie keičiasi? Kodėl kai kurie poreikiai tampa svarbesni už kitus?* Šie klausimai labai svarbūs vaiko, išgyvenusio tėvų skyrybas tolimesniame gyvenime. Labai svarbu iškilusius poreikius patenkinti, tam kad būtų užtikrintas vaiko asmenybės augimas ir gyvenimo kokybė.

Probleminiai klausimai:

1. Kokie yra vaiko, išgyvenusio tėvų skyrybas socioedukaciniai poreikiai?
2. Kaip vaikai stengiasi šiuos poreikius tenkinti?

Tyrimo objektas –vaikų, išgyvenusių tėvų skyrybas, socioedukaciniai poreikiai.

Tyrimo tikslas - atskleisti vaikų, išgyvenusių tėvų skyrybas, socioedukacinius poreikius.

Tyrimo uždaviniai:

1. Remiantis moksline literatūra apibūdinti socioedukacinius poreikius ir pateikti socioedukacinių poreikių apibrėžtį bei teorinį hipotetinį modelį .
2. Taikant kokybinio tyrimo priėgą, ištirti vaikų, išgyvenusių tėvų skyrybas socioedukacinius poreikius.
3. Atskleisti ir aprašyti soioedukainių poreikių turinį, poreikių kitimą tėvų skyrybu metu.

Temos tyrimo metodai - literatūros analizė, pusiau struktūruotas interviu, turinio (content) analizė.

Tyrimo dalyviai - tyrime dalyvavo septyni informantai 20 - 24 metų amžiaus, kurie vaikystėje išgyveno tėvų skyrybas. Išgyvenant tėvų skyrybas informantams buvo nuo 7 iki 15 metų. Tyrimas atliktas dvejais etapais: pirmasis - 2014 Gruodžio mėnesį, antrasis 2015 – Balandžio – Gegužės mėnesiais. Kiekvienas interviu vyko individualiai informantams patogioje aplinkoje, jų pačių namuose, jiems patogiu laiku.

Bakalauro baigiamojo darbo struktūra. Ši bakalauro baigiamąjį darbą sudaro: santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, 2 skyriai, išvados, literatūros sąrašas ir priedai.

I skyrius. ŠEIMOS IR SKYRYBŲ POVEIKIO KONTEKSTAS

1.1. Šeima kaip socializacijos veiksnys

Kaip sena yra žmonija, taip sena yra ir šeima. Lygi šiol žmonija nėra nieko geresnio ir gudresnio sugalvojusi už šeimą. Šeima viena svarbiausių civilizacijos institucijų. Tai viena didžiausių vertybių žmogaus gyvenime. Šeimoje prasideda žmogaus gyvenimas, išmokstama gerbti ir mylėti savo tėviškę, gimtąją kalbą, tautos kultūrą. Šeima, auklėdama vaikus, perduoda jiems ne tik integruotą nacionalinės kultūros, tradicijų supratimą, bet ir sukuria atitinkamą dvasinį klimatą. (*Bikulčius, 1996*)

Kiekvienas žmogus tampa žmogumi, asmenybe, tik gyvendamas tarp kitų žmonių, taip gyvendami apsupti kitų asmenybių mes perimame savo dvasines vertybes, aplinkos suvokimą, suprantame koks elgesys yra teisingas ar neteisingas. Visi žmonės priklauso įvairioms visuomenėje egzistuojančioms grupėms, tačiau pati svarbiausia ir pirma grupė, kurioje pradeda dalyvauti vaikas yra jo šeima. Kiekvienas naujagimis į pasaulį ateina lyg švari, balta lenta į kurią reikia įrašyti daug informacijos. Nei vienas kūdikis ateidamas į pasaulį neatsineša jokios socialinės patirties, susikurtų vertybių ar jau įgytų įgūdžių. Pagal *Bikulčių (1996)*, jau pirmaisiais gyvenimo mėnesiais vaikas junta stiprų poreikį bendrauti su tėvais, aplinkiniais žmonėmis, todėl šeimos įtaka vaiko asmenybei neginčytina. Vaikas kasdien regi aplink save realią tikrovę ir pats joje dalyvauja. Kasdien nuo ryto iki vakaro šeima - tėvų, vyresniųjų brolių, seserų, senelio ar močiutės asmenyje - prieš vaiko akis atskleidžia pačius įvairiausius elgesio pavyzdžius, savotišką žodžių, gestų, manierų puokštę. Taip sąveikaudamas vaikas yra įtraukiamas į socialinius santykius, mokomas elgesio normų, vertybių, kurie ir sudaro asmenybės esmę.

Panašiai apie šeimos vaidmenį vaiko gyvenime rašo ir *Leliūgienė (2002)*, šeima – tai pirmoji ugdymo institucija, kuri labiausiai įtakoja visą tolimesnį asmens gyvenimą, būtent šeimoje suteikiami pirmieji dorovingumo pagrindai, formuojasi pagrindinės elgesio normos, atsiveria žmogaus vidinis pasaulis bei individualios asmens savybės. Nuo šeimos taip pat priklauso ir žmogaus gebėjimas pasitikėti savimi, savo paties įvertinimas, kūrybinė pusė.

Nors vaikų gimdymas ir auginimas yra teikiantis daug džiaugsmo, tačiau kartu tai ir sunkus, daug jėgų ir žinių reikalaujantis, atsakingas darbas. Nuo pat gimimo iki tada, kol paliks tėvų namus, vaikai turi daugybę poreikių. Pagal *Grakauskaitę – Karkockienę (2011)*, pagrindinės vaikų reikmės yra šios:

- Fiziniai poreikiai: drabužiai, maistas, judėjimo vystymasis, žaidimai, sportas, higiena, sveikata;

- Pažinimo poreikiai: kalbos mokymasis, intelekto vystymas, problemų sprendimas, vaikų darželis, pradinė ir vidurinė mokykla, pagalba siekiant įsigyti profesiją, knygos ir kita literatūra, vaizdajuostės ir kino filmai, apsilankymai muziejuose, teatruose, parodose ir kituose kultūros renginiuose.
- Socialiniai poreikiai: bendri vaikų ir tėvų užsiėmimai, draugystė su bendraamžiais, tarpasmeninių nesutarimų sprendimas, tinkami santykiai su šeimos nariais ir giminaičiais, šventės, kelionės ir kt.;
- Moraliniai ir dvasiniai poreikiai: vertybių įdiegimas (pagarba, teisingumas, didžiadvasiškumas, kilnumas, tiesa, taupumas it kt.), charakterio ugdymas, mokymas skirti gėrį ir blogį, drausminimas, brandumas, emocijų savikontrolė, problemų sprendimas, paklusnumas, tikėjimas, įvairios moralinės vertybės. *Melgosa, Melgosa, (2008) (cit. iš Grakauskaitė – Karkockienė (2011) psl. 94).*

Šeima žinoma, turi ir didelę reikšmę vaiko poreikių tenkinimo aspektui.

Navaitis (2002) skyrė šias pagrindines šeimos poreikių grupes:

- Materialinių sąlygų, reikalingų šeimos gyvavimui kūrimas ir įgyvendinimas;
- Meilės ir globos poreikiai susiję su motinyste;
- Psichologinio ir fizinio artumo poreikis;
- Šeimos bendravimo poreikiai.

Navaitis (2002) taip pat teigė, kad visi poreikiai, kurie yra tenkinami šeimoje, iš esmės, gali būti ir patenkinti už šeimos ribų, tačiau tik šeima gali visus šiuos poreikius sujungti ir patenkinti kompelksiškai.

Anot *Miškinio (2003)*, bendravimo su motina niekuo negalima pakeisti. Vaikas esti saugus ir ramus tik tada, kai greta jaučia motiną. Nepatenkintas bendravimo poreikis kenkia tiek psichiniam, tiek fiziniam vaiko brendimui. Nepakankamas bendravimas su tėvais vėliau gali sukelti nejautrumą, šiuurkštumą, išankstinį nepasitikėjimą pasauliu. Taigi, mama jau pirmosiomis dienomis atlieka svarbų vaiko poreikio tenkintojos vaidmenį. Bendravimas, vienas iš svarbiausių poreikių, kiekvienas žmogus nori būti išgirstas, suprastas, nori išsipasakoti, ar pasidžiaugti kartu su kitais, o tai įgyvendinama tik bendraujant. Kadangi bendravimas, abipusio ryšio siekimas, prasideda jau pirmosiomis gyvenimo dienomis, neabejotina, kad svarbiausių vaidmenį tenkinant vaiko bendravimo poreikį atlieka šeima. *Miškinis (2003)* taip pat teigia, kad bendraudamas vaikas gauna duomenų apie save ir kitus, išsiugdo norą tobulėti. Tokios svarbios asmenybės savybės kaip pareigingumas, prinipingumas, atsakomybės jautimas, sąžiningumas, atjauta, gerumas, bendraujant ne tik reiškiasi bet ir lavėja.

Šeima yra viena svarbiausių aplinkų vaiko gyvenime, šeimoje vystosi vaiko asmenybė, jo požiūris, įgūdžiai. Šeimoje vaikas taip pat mokosi ir apie suaugusiųjų santykius, mokosi mylėti,

gerbti, užjausti. Mama ir tėtis vaikui yra svarbiausi žmonės pasaulyje, o šeima ir namai - saugiausias prieglobstis. Tačiau neretai atsitinka, kad šeimos išyra ir vaiko pasaulis sugriūna. Pasak Wallerstein ir Kelly (2001), Vaikams ir paaugliams skyrybos ir jų padariniai buvo labiausiai stresą keliantis laikotarpis per jų visą gyvenimą.

1.2. Skyrybų poveikis vaiko socialinio ugdymo kontekste

Skyrybos - tai santuokos panaikinimas, vyro ir žmonos santuokinių ryšių pabaiga, gražinant abiem sutuoktiniams tą pačią teisinę padėtį, kurią jie turėjo prieš susituokiant. *Bikulčius (1996)*

Kai skiriasi tėvai - miršta jų santuoka. Tai labai skauda netektis. Tačiau suaugusių žmonių pasaulis turi daugiau atramos taškų - darbas, draugai, tikėjimas, kūryba, kiti prasmingi užsiėmimai, viltis rasti naują artimą ryšį. Ne mažiau skaudžiai skyrybas išgyvena vaikai. Vaikams skyrybų metu griūna visas tėvų duotas ir sukurtas pasaulis, kuriame jie išaugo. Jo negalima pakeisti jokiais kitais ryšiais. Galima tik pasirūpinti, kad vaikas liktų su jausmu, jog yra mylimas, kad turi ir turės abu tėvus, nors ir gyveniančius atskirai. *Polukordienė, Kazlauskaitė, Skruibis, Aleliūnaitė, Bagdonienė (2005)*

Pagal *Kurienę ir Pivorienę (2000)* pats skyrybų faktas nėra pagrindinis traumuojančias veiksnys. Visas skyrimosi procesas, emociniai išgyvenimai, skyrybų iššaukti pasikeitimai gali trukti keletą metų ir yra ilgalaikė vaikų taumuojanti situacija. Tėvų skyrybos - viena iš dažniausiai pasitaikančių tėvų išsiskyrimo su vaikais formų. Lietuvos oficialiosios statistikos portalo duomenimis (išsituokusios poros, 2013), kasmet Lietuvoje išsituokia apie 10 tūkst. porų, kuriose auga apie 18 tūkst. vaikų iki 17 metų. Šie statistiniai duomenys neapima tokių duomenų, kai išsiskiria kartu auginančios vaikus nesusituokusios poros. Tačiau jau vien tai, kad Lietuvoje per dieną maždaug 20 vaikų patiria tėvų skyrybas, nekelia abejonių dėl poreikio analizuoti šią išsiskyrimo formą. *Lazdauskas (2012)*.

Metai	Ištuokų skaičius	1 000 gyventojų tenka ištuokų
2009	9270	2,9
2010	10006	3,2
2011	10341	3,4
2012	10399	3,5
2013	9974	3,4

(Lietuvos oficialiosios statistikos portalas 2013m)

Ilgai tėvų skyrybos buvo suprantamos kaip įvykis, darantis stiprų neigiamą poveikį vaiko raidai. Tokios nuomonės visuomenėje neretai laikomasi ir dabar. Nuostatų dėl vaikų iš išsiskyrusių šeimų tyrimas (*Amato, 2001*) atkleidė, kad žmonės linkę vertinti vaikus iš išsiskyrusių šeimų kaip blogiau psichologiškai prisitaikiusius. Be to, tam blogesniai prisitaikymui paaiškinti ieškoma daugiau patvirtinimų, kai kalbama apie vaikus iš išsiskyrusių šeimų. Teigiama *Kelly and Emery, 2003, Amato (1993)*, kad net kai kuriems tyrėjams ši išankstinė nuostata trukdo objektyviai formuluoti tyrimų išvadas – neatsižvelgiant į visą skyrybų proceso kontekstą ir skyrybas lydinčius kitus veiksnius, o bet kokie tėvų skyrybas patyrusių vaikų prisitaikymo sunkumai iškart interpretuojami kaip neigiamas skyrybų padarinys, nors žinoma *Dovydaitytė (2001)*, kad skirtingas skyrybų poveikis vaikui priklauso nuo įvairių veiksnių. Moksliniai tyrimai rodo (*Amato, 2003; Kelly and Emery, 2003*), kad ne visi tėvų skyrybas patyrę vaikai ateityje susiduria su problemomis, be to, daug vaikų, augančių pilnose šeimose, ateityje susiduria su tomis pačiomis problemomis, kaip ir patyrusieji tėvų skyrybas. Tai patvirtina prielaidą, kad vien tik tėvų išsiskyrimo su vaikais dėl tėvų skyrybų patirtis, ko gero, nėra pagrindinis veiksnys problemoms atsirasti ir labai svarbu kartu veikiančios kiti rizikos veiksniai. *Lazdauskas (2012)*.

Tiek vaikų reakcija į skyrybas, tiek galimas ilgalaikis jų poveikis tampriausiai siejamas su vaiko amžiumi skyrybų metu. Pasak *Lazdausko (2012)* kiekviename amžiaus tarpsnyje vaikas įgyvendina tam laikotarpiui būdingas raidos užduotis ir, žinoma, tėvų skyrybos, lydimos kartu veikiančių kitų rizikos veiksnių, gali apsunkinti šių užduočių įgyvendinimą ir palikti pėdsaką tolesniame vaiko gyvenime. Ką apie skirtingo amžiaus vaikų reakcijas į skyrybas mums leidžia žinoti atlikti tyrimai?

Ankstyvoji vaikystė. Vyrauja prieštaringos nuomonės dėl skyrybų poveikio šiame amžiuje. Nurodoma (*Dovydaitytė, 2008*), kad kai kurie autoriai pabrėžia itin stiprią ankstyvo išsiskyrimo žalą, palyginti su išsiskyrimu vyresniame amžiuje. Teigiama (*Wenar and Kering, 2006*), kad šiame amžiuje vaikų reakcijos į tėvų skyrybas pasireiškia regresyviu elgesiu. Ankstyvame amžiuje vaikai mažiau nei viduriniojoje vaikystėje ar paauglystėje pajėgūs suprasti šeimoje vykstančias permainas, jie linkę kaltinti save, o dėl siauro socialinių santykių už šeimos ribų rato neturi galimybės gauti palaikymo iš kitos aplinkos, išskyrus šeimą (*Hetherington and Stanley – Hagan, 1999*). Kita vertus, tyrimai rodo (*Wenar and Kerig, 2006*), kad ilgalaikėje perspektyvoje šie vaikai atrodo geriau prisitaikę nei patyrusieji skyrybas vyresniame amžiuje jie beveik neprisimena gyvenimo su abiem tėvais ir konfliktų, kildavusių šeimoje, jų santykiai su globojančiu tėvu paprastai būna artimi, atviri ir grįsti pasitikėjimu, o kartu negyvenantis tėvas išlieka psichologiškai reikšmingas, kartais net idealizuotas.

Vidurinioji vaikystė. Šiame amžiaus tarpsnyje svarbiausios raidos užduotys – mokymasis ir santykių už namų ribų formavimas bei palaikymas (*Mastan and Powell, 2003*), todėl

tikėtina, kad tėvų skyrybų, kaip galimos rizikos patirties, labiausiai bus pažeidžiamos būtent šios sritys. Tyrimai rodo (*Wenar and Kerig, 2006*), kad šiems vaikams pastebima mažiau simptomų nei ikimokyklinukams. Skyrybų pasekmės pasireiškia mokymosi rezultatų suprastėjimu ir uždaramu. Kitaip nei ikimokyklinukams, jiems yra išlikę skausmingi skyrybų, konfliktų, barnių tarp tėvų prisiminimai ir pastebimas siekis sugrįžti į idealizuotą praeitį, susijusią su šeimos gyvenimu iki skyrybų, o paauglystėje daugelis tokių vaikų apibūdina tėvų skyrybas kaip reikšmingiausią įvykį, pakeitusį jų gyvenimą.

Paauglystė. Pastebėta (*Wenar and Kerig, 2006*), kad paaugliai taip pat patiria neigiamą skyrybų poveikį, nors ir ne tokį didelį kaip jaunesni. Jie jaučiasi išduoti, patiria ištikimybės konfliktą, juos jaudina ateitis ir būsima finansinė padėtis. Tačiau taip pat jie geba išsitraukti į socialinę veiklą ir stengiasi kuo mažiau laiko praleisti namuose. Tuo pat metu daugelis paauglių jau gali suteikti palaikymą ir išreikšti užuojautą savo tėvams. Nors tiesioginės paauglių reakcijos į tėvų skyrybas atrodo silpniausiai išreikštos, manoma, kad skyrybų pasekmės daro didžiulę įtaką jų gyvenimui. Paauglystėje patyrę skyrybas suaugusieji dažnai gyvena gyvais tėvų skyrybų prisiminimais ir jaučia stiprius netekties bei liūdesio jausmus, baiminasi dėl savo galimybių sukurti šeimą.

Parkers (1973) atliktų mokslinių tyrimų duomenys rodo, kad dauguma vaikų patiria didelę traumą skyrybų metu, ypač per pirmus dvejus metus po išsiskyrimo. Tai pasireiškia aibe elgesio problemų, tokių kaip neklausymas, agresyvumas ir asocialus elgesys, apmaudo, pykčio ir kaltės jausmas. Įtampa krinta tik baigiantis pirmiems ar antriems metams. Krizių teorija teigia, kad emocinio pažeidimo pikas vaikams, kaip ir suaugusiems, būdingas ankstyvojoje proceso stadijoje.

Oppawsky (1981) tyrusi Vokietijoje išsiskyrusių šeimų vaikus nustatė šias specifines vaikų reakcijas į tėvų skyrybas.

- tėvų kaltinimas dėl įvykusių skyrybų ir atsiribojimas nuo jų;
- slaptas arba atviras noras, kad šeima vėl susijungtų;
- vaikų emocinis nutolimas;
- darnios šeimos ilgesys;
- pablogėjęs pažangumas;
- paramos ir paguodos tarp bendraamžių iš išsiskyrusių šeimų paieška.

Tokios pačios bendriausios reakcijos į tėvų skyrybas. Tačiau yra vaikų, ypač tarp turinčių ar turėjusių emocinių problemų, kurių reakcija psichopatologiška: naktiniai košmarai, anoreksija, depresija, regresas, nesugebėjimas įveikti streso. (cit. iš *Leliūgienė (1997)*)

Kai šeimoje įvyksta skyrybos, jas išgyvena visi - tėvai, vaikai, seneliai. Tačiau skaudžiausiai jas išgyvena vaikai, nes šeimos ryšių jie neturi į ką pakeisti, jų gyvenimas pasikeitė

ir nebebus toks kaip anksčiau. Pagal Medard Laz (2004), vaikai kaip ir tėvai išgyvenant skyrybas įveikia 5 sielvarto etapus.

1. Neigimo etape vaikai tėvų atsiskyrimą arba skyrybas laiko "didelę paslaptį", tikėdamiesi, kad tiesos neatskleis draugai ir mokytojai. Jeigu anksčiau jie draugus kviesdavosi į namus, nūnai tai daryti baiminasi. Kai namuose nebėra vieno iš tėvų, namai jiems nebėra "namais". Vaikai bijo, kad atėję draugai, pastebėję, jog vieno iš tėvų nebėra, gali imti uždavinėti nemalonius klausimus. Vaikai mato tėvus piktus, paniurusius bei verksmingus ir, užuot ką nors išsakę, dar labiau užsidaro neigimo kiaute.
2. Pykčio etapas pasireiškia įvairiais būdais: vaikai ima peštis su broliais ir seserimis arba draugais; sunkiai susikaupia mokydami, taigi ima prastėti jų pažymiai. Jie gali staiga tėvus užsipulti, kaltindami už tai, kad privertė tėvą ar motiną išeiti, net jei jūs ir nesate dėl to kalti. Tačiau kadangi tėvai yra arčiausiai, jiems kliūva smarkiausi vaikų pykčio protrūkiai. Pastebėję, kad tėvai yra labiau susirūpinę savimi negu jais, jie atvirai demonstruoja pyktį, siekdami pelnyti daugiau dėmesio.
3. Derėjimasis išsituokusių tėvų vaikams yra taip pat būdingas, išskyrus gal tik tuos atvejus, kai gyvenimas iki skyrybų būna toks nepakeliamas, kad jie tiesiog ilgisi permainų. Derėdamiesi jie gali prapliupti ašaromis, maldauti, verkšlenti, pabėgti iš namų arba daryti viską, kad tik sutaukėtų tėvus.
4. Susitaikymas prasideda tuomet, kai viskas atsistoja į naujas vietas, sumažėja įtampų ir įsigali stipri vaikų ištikimybė arba motinai, arba tėvui. Paprastai vaikai savo rūpesti ir dėmesį rodo abiem tėvams. Kai namuose atkuriamą tvarką ir ramybę, nusistovi nauji įpročiai, laikas, kada reikia valgyti, eiti į mokyklą arba lankyti draugus, vaikai susitaiko su naujuoju gyvenimu. Vaikai laukia susitikimų su tėvu ar motina, kurių nebėra namuose.
5. Vaikai pasiekia priėmimo etapą, suvokę, jog nėra vieninteliai pasaulyje, kurių tėvai atsiskyre ar išsituokę. Jie apsipranta su mintimi, kad nėra vieninteliai pasaulyje, kilę iš išsituokusių namų. Laikui bėgant jie sutiks su tėvų skyrybomis ir jų žaizdos užgis. Vis labiau ir labiau pripažins, kad jiems reikia gyventi savo gyvenimą, o tai ypač svarbu. *Medard Laz. (2004).*

Vaikų emocinės reakcijos, reakcijos pagal jų amžių ir pereinami sielvarto etapai išgyvenant tėvų skyrybas parodo, koks tai didelis sukrėtimas vaikų gyvenime. Tam kad vaikas lengviau išgyventų tėvų skyrybas būtinas ir tolimesnis tėvų bendravimas ir bendradarbiavimas

dorovingai auklėjant vaikus, nors tėvai ir gyvena atskirai. Taip teigia ir Hess ir Camara (1997), neigiamas skyrybų buvo labai sušvelnintas, kai buvo išlaikyti teigiami santykiai su abiem tėvais. Būtinai tolimesnis išėjusio tėvo ryšio palaikymas su vaiku, abiejų tėvų artumas yra būtinas vaiko vystymuisi, jis taip pat turi jausti meilę, palaikymą ir dėmesį, jeigu vaikai išgyvenantys tėvų skyrybas visa tai gaus, gali būti kad jų viduje neliks jokių ilgalaikių žaizdų ar pasekmių.

1.3. Socioedukaciniai poreikiai skyrybų kontekste

Poreikis – reikmė, ko nors reikiamybė, būtinumas. Apie poreikių egzistavimą sprendžiama iš elgesio. Sąmoningai jaučiamas poreikis skatina veiklą ir norą pasiekti tikslą. Tikslas šiuo atveju – priemonė savo poreikių patenkinimui. Pasiekęs tikslą, žmogus savo poreikius arba patenkina, arba nepatenkina. Galima daryti prielaidą, kad žmogus turi *pirminius* ir *antrinius* poreikius.

Pirminiams poreikiams priklauso fiziologiniai arba kitaip biologiniai poreikiai. Biologiniai poreikiai yra priklausomybė nuo organizmo fizinio egzistavimo sąlygų, kurių nepatenkinus žmogus greitai mirtų. Tai maisto, skysčių, temperatūros palaikymo poreikiai. *Legkauskas (2008)*. Pirminiai poreikiai yra patys svarbiausi, nes juos patenkinti būtina, kad žmogus gyventų, tol kol nebus patenkinti biologiniai poreikiai, žmogui nereikės jokių antrinių poreikių.

Antriniams poreikiams priklauso socioedukaciniai poreikiai, tai yra socialiniai ir edukaciniai ir visi kiti poreikiai susiję su asmenybės tobulėjimu. Socialiniai poreikiai yra priklausomybė nuo santykių tarp žmonių atsiradimo ir išlikimo sąlygų, kurių patenkinimas nėra būtinas fiziniam organizmo egzistavimui. Santykiai tarp žmonių, savo ruožtu, padeda patenkinti socialinius, biologinius poreikius ir yra būtini santykiu fiziniam išlikimui. Socialiniai poreikiai skatina žmogų bendradarbiauti ir bendrauti su kitais žmonėmis. *Legkauskas (2008)*. Remiantis literatūra apie socialinius, edukacinius, psichologinius ir biologinius poreikius (*Legkauskas 2012; Legkauskas 2001; Grakauskaite – Karkockienė 2011; Navaitis 2002*), atlikusi objekto operacionalizaciją išskyrčiau šiuos socioedukacinius poreikius, kurie yra reikalingi kiekvienai asmenybei ir jos vystymuisi:

saugumo poreikis, priklausymo poreikis, dėmesio poreikis, pagarbos poreikis, rūpinimosi poreikis, meilės poreikis, bendravimo poreikis, saviraiškos poreikis, augimo poreikis, pažinimo poreikis, bendradarbiavimo poreikis.

- **Saugumo poreikis** - vienas iš svarbiausių žmogaus poreikių. Žmogui žinoma svarbiausia yra patenkinti fiziologinius poreikius tam kad išgyventų, bet keičiantis aplinkos sąlygoms, žmonės pradėjo nepasitenkinti vien išlikimu ir troško saugumo. Pasak *Legkauską (2008)*

saugumo siekimas skatina žmogų kaupti. Juo labiau kintančioje, nesaugesnėje aplinkoje žmogus gyveno, juo labiau jis bus linkęs manyti, kad sau reikia susižerti visa, kas įmanoma, nes niekada nežinia, kas bus rytoj. Dėl šios priežasties žmonėms, kurių vaikystė prabėgo nepritekliuje, reikia daug daugiau pinigų, negu tiems, kurie vaikystėje jokio nepriteklaus neatėjo. Nuo saugumo poreikio gali didėti arba mažėti kiti poreikiai, kuo mažiau žmogus jausis saugus, kuo didesnę grėsmę jis jaučia, tuo labiau jis kaups ir jo kiti poreikiai didės.

- **Priklausymo poreikis** - tai nuolatinis žmogaus poreikis bendrauti, būti kažkam priklausomam (bendruomenei, grupei), nuolat bendrauti su žmonėmis, kurie rūpinasi asmens gerove.
- **Dėmesio poreikis** - tai vienas iš paprasčiausių poreikių, nes jį labai lengva patenkinti, bet kokiomis priemonėmis, kurios susilauktų dėmesio ir išskirtų žmogų iš aplinkinių rato.
- **Pagarbos poreikis** - tai poreikis panašus į dėmesį, tačiau, dėmesio poreikį galima patenkinti įvairiomis priemonėmis, nesvarbu koks tai bus rezultatas, geras ar blogas, tuo tarpu pagarbos poreikis reikalauja atkreipiamo dėmesio į žmogų teigiamai įvertinant jo savybes ar veiklą.
- **Rūpinimosi poreikis** - žmogaus priklausomybė nuo kitų žmonių aktyvių pastangų išsaugoti ir gerinti jo egzistavimo sąlygas. *Legkauskas (2008)*.
- **Meilės poreikis** - tai noras mylėti ir būti mylimam, jausti artimus, intymius jausmus, turėti jausmingų santykių.
- **Bendravimo poreikis** - šio poreikio formos įvairios, tai gali būti buitinis arba darbinis, asmeninis arba dalykinis ir pan. Šiuo poreikiu žmonės tenkinti savo emocinius jausmus, gauna ir keičiasi informacija, kaupia patirtį, pažindinasi su savimi, kitais ir aplinka.
- **Saviraiškos poreikis** - tai noras realizuoti savo potencialą.
- **Augimo poreikis** - tai noras pakeisti save pačius ir supančią aplinką, augti ir tobulėti kaip asmenybei.
- **Pažinimo poreikis** - šis poreikį galima patenkinti stebint ir domintis aplinka, eksperimentuojant, tyrinėjant, stebint.
- **Bendradarbiavimo poreikis** - tai noras dalintis patirtimi, atradimais, tobulėjimo siekimas grupėje.

Pagal *Legkauską (2001)*, paprastai teigiama, kad poreikis yra trūkumo būseną. Tačiau humanistai (Maslow ir kt.) teigia, kad šalia „trūkumo poreikių“ egzistuoja ir vadinami augimo poreikiai, t.y. žmogus turi tam tikrą vidinį potencialą ir poreikį jį realizuoti (savirealizacijos poreikis). Taip yra ir su socioedukaciniais poreikiais, jie skirti asmens augimui, t.y. savęs tobulinimui, savo psichologiniam gerbūviui. Socioedukacinius poreikius turi kiekvienas žmogus,

tiek suaugęs, tiek vaikas ir nesvarbu vaikas yra iš išsiskyrusios ar iš kartu gyvenančios šeimos. Žinoma, socioedukaciniai poreikiai skirtingai keičiasi ir priklauso nuo asmens amžiaus, jo socialinės grupės ar turimų socialinių įgudžių. Tačiau yra ir keli universalūs poreikiai būdingi visiems žmonėms t.y. „dėmesio poreikis“, kuris pasireiškia poreikiu būti pastebėtam savo socialinės grupės narių ir būti reikšmingu. „Priėmimo poreikis“ – jis pasireiškia poreikiu būti priimtam į grupę ir noru būti reigiamai reikšmingu grupei t.y. įnešti savo indelį į socialinę grupę, kurioje dalyvaujama ir taip prisidėti prie grupės išlikimo. Paskutinis universalus poreikis „pagarbos poreikis“ – poreikis, kad asmens interesai būtų pripažinti tiek pat svarbiais, kaip ir kitų grupės narių. Tai yra patys bendriausi ir universaliausi socioedukaciniai poreikiai būdingi visiems žmonėms. Kitų poreikių, tiek socialinių, tiek biologinių, tiek psichologinių, galima rasti ir daugiau, taip pat grupuojant anksčiau minėtus gali atsirasti ir išvestiniai poreikiai, todėl klausimas kiek ir kokių yra poreikių lieka atviras diskusijai.

Vaikų, socioedukaciniai poreikiai priklauso nuo šeimos raidos ir sudėties, santykių šeimoje pobūdžio, tėvų elgesio. Dėl šių priežasčių, vaikų išgyvenusių tėvų skyrybas, poreikiai yra skirtingi nuo vaikų gyvenančių pilnoje šeimoje, *Navaičio (1999)* teigimu, tėvų nesupratingumas, savo pareigų nevykdymas <...> apsunkina paauglių gyvenimą ir sukelia psichologinių sunkumų. <...> paaugliai, su kuriais taip elgiamasi mažiau pasitiki žmonėmis, sunkiau palaiko su jais stabilesnius emocinius ryšius, nors ir jaučia stiprų meilės poreikį. Taigi, tėvų elgesys ir šeimos struktūra turi didelę įtaką vaiko poreikiams. Vykstančios skyrybos šeimoje nebūtinai vaikui sustiprins ar sumažins visus socioedukacinius poreikius, tačiau, kai kurie poreikių požymiai tikrai pasireišk susipnėjimu ar sustiprėjimu. Tai patvirtina *Navaitis (1999)*, <...> vaiko sunkumai gali būti nulemti šeimos ryšių bei savotiškai reikalingi jai ar ir pačiam vaikui. Tačiau tiek vaikas, tiek jam artimi suaugusieji gali rasti kitų, palankesnių vaiko asmenybės bei šeimos raidai poreikių tenkinimo būdų.

Taip pat vaiko socioedukaciniai poreikiai gali kisti ar išlikti priklausomai nuo pačių tėvų reakcijos į skyrybas, nuo to kaip jie vaikui paaškina, kas nuo šiol keisis šeimoje, priežastis, dėl ko vyksta skyrybos ir elgesio su vaikais skyrybų metu. *Miškinio (2003)* teigimu, išsiskyrus šeimai pažeidžiamas vienas svarbiausių bręstančios asmenybės poreikių – saugumas. Šis poreikis pasireiškia trūkumo pojūčių vaikams, jiems trūksta, tėvų dėmesio, rūpesčio, artumo jausmo, kurį jie juto prieš prasidedant tėvų skyryboms, jaučiama baimė, kad jų nepaliktų ir kitas tėvas. Saugumo poreikis galėtų nepasireikšti, jei vaikams, skyrybų metu būtų aiškinama, kodėl vienas iš tėvelių išeina ir būtų sudarytos sąlygos vaikui bendrauti su abejais tėvais vienodai laiko. Taip pat teigia ir *Miškinis (2003)* Kadangi tėvai dažniausiai neaptaria su vaikais tolesnio bendravimo jiems išsiskyrus, todėl vaikams atrodo, kad vieną iš tėvų praranda visiems laikams. Skyrybų metu tėvai emociškai nutolsta nuo vaikų, nes būna panirę į savo problemas.

Būtent dėl šių priežasčių, kai suaugusieji skirdamiesi galvoja apie savo jausmus ir pasikeisiantį gyvenimą, jie dažnai nepagalvoja kaip tinkamai šitam gyvenimo tarpsniui paruošti vaiką. *Miškinis (2003)*, teigia, kad besiskiriančiųjų vaikas išgyvena sunkią traumą; jį neigiamai veikia ne tik skyrybos, bet ir kelerius metus, po skyrybų trunkantys tėvų vaidai; Skyrybų metu tėvai turi nepamiršti savo vaikų, bendrauti ir numatyti tolesnius ryšius su jais.

Dėl šių ir kitų įvairių priežasčių, vaiko išgyvenančio tėvų skyrybas socioedukaciniai poreikiai, gali skirtis priklausomai nuo tėvu elgesio šiuo sunkiu šeimai periodu.

2. *Skyrius. VAIKŲ, IŠGYVENUSIŲ TĖVŲ SKYRYBAS, SOCIOEDUKACINIŲ POREIKIŲ KOKYBINIS TYRIMAS*

2.1. **Tyrimo metodika ir dalyviai.**

Darbe buvo panaudoti šie tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė.
2. Pusiau struktūruotas interviu.
3. Atlikto tyrimo turinio (content) analizė.

2.1.1. **Mokslinė literatūros analizė:**

Pagal *Kardelį (2007)*, literatūros šaltinių analizė – neatsiejama mokslinio darbo dalis, kuri tęsiasi per visą mokslinio tyrimo procesą.

Literatūros šaltinių analizėje aptartos pagrindinės sąvokos: socioeducaciniai poreikiai, šeima, skyrybos, vaikų, išgyvenusių tėvų skyrybas emocinės reakcijos, sielvarto etapai, reakcijos į skyrybas pagal amžių. Literatūros analizė yra labai svarbi tiriamojo darbo dalis dėl kelių priežasčių. Pagal *Gaižauskaitę ir Mikėnę (2014)*, literatūros apžvalga sudaro konceptualų tyrimo pagrindą: padeda suformuluoti tyrimo temą, problemą bei konceptualias tyrimo ribas, suformuluoti tyrimo klausimus bei sukonstruoti analitinį tyrimo planą. Taip pat literatūros analizė leidžia apibrėžti kokiomis teorinėmis prielaidomis vadovausimės savo tyrime, bei kaip apibrėšime esmines sąvokas. Dar viena priežastis, kodėl literatūros apžvalga yra svarbi yra tai – kad analizuodami mokslinius literatūros šaltinius, mes galime sužinoti kokie tyrimai jau buvo atlikti mūsų nagrinėjama tema ir kokie yra tų gautų tyrimų rezultatai. Tai taip pat leidžia mums mokytis iš kitų tyrėjų klaidų ir padeda nebetirti dalyko, kuris kažkada jau buvo tirtas, aprašytas ir išanalizuotas.

2.1.2. **Kokybinio tyrimo prieiga ir interviu metodo privalumai:**

E. Ramanauskaitės (2002) teigimu, šis tyrimo metodas naudojamas respondentų emocijų ir požiūrių tyrimams – reiškiniui atskleisti iš vidaus. Interviu tyrimas gali būti keleriopo pobūdžio, pvz. : standartizuotas (struktūrizuotas), kryptingas (pusiau struktūrizuotas) ir neformalus (laisvas). *Butkevičienės (2010)* teigimu, kryptingas (pusiau struktūrizuotas) interviu tai – numatomi klausimai, kurie turėtų būti pateikiami apklausiamajam, tačiau nėra konkrečių formuluočių ir klausimų pateikimo sekos. Formuliuotes ir seką tyrėjas pritaiko atsižvelgdamas į aplinkybes. Tyrimas buvo atliktas naudojant pusiau struktūruotą interviu, kuris buvo imamas

asmeniškai, aš kaip pokalbio vedėja susitikusi su respondentėmis po vieną, joms patogioje aplinkoje klausimus uždavinėjau tiesiogiai, akis į akį, mano užduodamus klausimus sudarė orientaciniai klausimai (žiūrėti priedą nr.2), kitus klausimus pridūriau vykstant pokalbiui, tam kad interviu būtų abipusis, siekiant labiau įsigilinti į informanto pasakojamą patirtį. Taip interviu ir apibūdina *Charles (1999)*, tai yra dviejų žmonių bendravimas, kuris leidžia pokalbio vedėjui iškelti klausimus ir, kai reikia, zonuoti ar kitaip gilintis, kad gautų aiškesnius ir esmingesnius atsakymus. Interviu protokolas (žiūrėti Piedai nr.3)

2.1.3. Turinio analizė kaip duomenų apdorojimo metodas:

Tyrimo analizavimui ir vaikų, išgyvenusių tėvų skyrybas socioedukacinių poreikių atpažinimui buvo naudojama turinio (content) analizė, kuri padėjo susisteminti gautus duomenis, nagrinėti informantų išsakytas mintis. *Žydžiūnaitė (2005)* teigia, kad kokybinė turinio (content) analizė remiasi sistemišku žingsnių vykdymu: daugkartiniu teksto skaitymu, manifestinių kategorijų ir subkategorijų išskyrimu ir jų pagrindimu iš teksto ekstrahuotais įrodymais; kategorijų apimančių subkategorijas, interpretavimu.

Mayring (2000) pažymi, kad content analizė yra validus metodas, leidžiantis padaryti specifines išvadas remiantis analizuojamu tekstu. Content analizės tikslas edukologiniu požiūriu – diagnozuoti, 1) kaip fenomeną suvokia tiriamasis reflektuodamas savo patirtį (remiamasi tyrėjo pateiktais klausimais); 2) kokie skirtumai egzistuoja tarp teorinio tiriamo fenomeno apibūdinimo ir jo raiškos socialinėje realybėje; 3) kokie yra informanto mąstymo, supratimo apie tiriamą fenomeną būdai; 4) kokios egzistuoja galimybės įgytas žinias, įgūdžius bei gebėjimus pritaikyti veikloje ar socialinėje realybėje (cit. Iš *Žydžiūnaitė, Merkys, Jonušaitė (2005)*).

Tyrimo imtis. Tyrimo imtis netikimybinė atsitiktinė - patogioji. Kaip pažymi *Kardelis (2007)*, atsitiktinis grupių parinkimo būdas yra, kai tyrimui parenkami asmenys, kuriuos lengva rasti, kurie yra greta. Pavyzdžiui, apklausos būdu galima sužinoti bendradarbių, bendramokslių, moksleivių, studentų, dėstytojų, mokytojų ir kt. nuomonę mūsų rūpimais klausimais. Tyrime dalyvavo 7 informantai 20 - 24 metų amžiaus, visų informantų gyvenamasis miestas - Šiauliai. Informantai buvo atrinkti iš tyrėjos aplinkinių rato, nes atitiko kriterijų: buvo kilę iš išsiskyrusių šeimų ir vaikystėje išgyveno tėvų skyrybas.

Socialinė – demografinė charakteristika. Demografiniai tyrimo duomenys pateikiami 1 lentelėje

1 lentelė

Informantų demografiniai duomenys

Informantų amžius			
Metai	20	22	24
Skaičius	1	4	2
Informantų amžius, kai skyrėsi tėvai			
Metai	7	10	14
Skaičius	4	2	1

Tyrimo eiga. Tyrimas vyko 2014 metų gruodžio – balandžio - gegužės mėnesiais, informantam patogioje aplinkoje, jų namuose. Kiekvienas interviu buvo individualus, todėl užimdavo skirtingai laiko, priklausomai nuo informantų atsakymo platumo ar pasakojimo nukrypimų. Visiems informantams buvo suteikta informaciją, kad interviu atlieka Šiaulių universiteto studentė, kad interviu bus konfidencialus, o duomenys pateikti tik apibendrintai. Informantai buvo malonūs, kalbūs, atvirai atsakinėjo į klausimus.

2.2. Vaikų, išgyvenusių tėvų skyrybas socioeducacinių poreikių, tyrimo rezultatų analizė

Trauma vaikams yra neišvengiama bet kuriuo atveju, bet ji gali būti daug mažesnė, jei skyrybos ir pranešimas apie jas vaikams vyks mažiausiai juos skaudinant ir padedant jiems įveikti šį smūgį. Jūs negalite apsaugoti savo vaikų nuo neigiamų jausmų, tačiau galite pagelbėti jiems lengviau pereiti šį skausmingą laikotarpį. Geriausia, pagal *Vaikų laikinosios globos namai „atsigręžk į vaikus“ (2008)* pranešti vaikui apie gresiančias skyrybas dar iki to laiko, kol jos tikrai įvyks – taip vaikas turės laiko apgalvoti šią skaudžią žinią, įveikti pirmąjį šoką ir pasikalbėti su kiekvienu iš tėvų apie tai, ką jam reiškia skyrybos. Kalbant su vaiku apie skyrybas, svarbu pabrėžti, kad santuokos partneriai gali išsiskirti, tačiau tėvai negali išsiskirti su vaikais. Todėl, tyrimo metu, buvo svarbu išsiaiškinti, kaip vyksta pranešimas vaikams, apie artėjančias tėvų skyrybas. Tyrimo duomenys pateikiami 2 lentelėje

2 lentelė

Pranešimas apie tėvų skyrybas

Kategorija	Dažnis	Įrodantysis teiginys
Mamos vaidmuo pranešant apie skyrybas	4	"<...Pranešė mama...>"
Abiejų tėvų atsakomybės pasidalijimas pranešant informaciją apie skyrybas	3	"<... abu, bet Mama viska aiškino...>"; „<.man jau buvo paaiškinusi mama...>; <.pokalbio metu buvo abu tėvai...>.

Iš gautų tyrimo duomenų, matosi, kad dažniausiai apie artėjančias skyrybas praneša mama, kartais abu tėvai ir niekada tėtis. Nors vaikams pranešimas yra vienas iš svarbiausių žingsnių padedančių lengviau išgyventi tėvų skyrybas, tėvai vis dėl to, to nebando praktikoje. Jei tėvai tokią žinią praneštų kartu, vaikai suprastų, kad skiriasi tik tėvai, o ne tėvai su vaikais, tačiau, kai kalbamasi apie skyrybas tik su vienu iš tėvų, vaikui gali susidaryti įspūdis, kad nuo šiol jis turės tik vieną tėvą, nes kitas išėjo ir pamirš jį visam laikui.

Maurice Berger Isabelle Gravillon (2012) teigia, kad susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, suaugusieji gali išgyventi skyrybas kaip palengvėjimą. Deja, neatrodo, kad tą patį patirtų ir vaikai. Vaikų reakcijos į tėvų skyrybas dažniausiai nebūna palengvėjimas, vaikai į tokią žinią reaguoja skaudžiai. *Berns (2009)* teigia, kad vaikai išgyvena stiprų netekties jausmą, pažeidžiamas jų lojalumas. Jie dažnai jaučiasi bejėgiai, nes susiduria su dalykais, kurių negali kontroliuoti. Todėl tyrimo metu buvo svarbu susižinoti, kokias reakcijas patyrė vaikai, išgirde apie tėvų skyrybas. Tyrimo duomenys pateikiami 3 lentelėje.

Reakcija į tėvų skyrybas

Kategorija	Dažnis	Įrodantysis teiginys
Neutrali reakcija į tėvų skyrybas	4	"<...Tuo metu man tai mažai rūpėjo...>"; „<..ramiai, be jokių komplikacijų..>“; <...reagavau neutraliai, tai man nebuvo naujiena..>“; <...buvo lengviau išgyventi<...> tėvų matydavau dažnai...>“.
Skausminga, liūdinanti reakcija į tėvų skyrybas	3	„<... tada buvo man labai skaudu...>“; „<..jaučiausi lyg plėšomas žaislas..>“; „<..žinoma liūdėjau...>“; „<..buvo gaila...>“; „<..pradžioje buvo sunku ir keista..>“.

Tyrimo duomenyse atsiskleidžia, jog vaikų pirmasis įspūdis išgirdus apie tėvų skyrybas, dažniausiai buvo neutralus, nes arba vaikai to tikėjosi: „<.. nes tėvo niekada nebūdavo namie..>“, arba kaip ir minėta anksčiau, vaikai, kurie apie skyrybas žinojo dar prieš joms įvykstant, turėjo laiko viską apgalvoti ir susitaikyti su pirmuoju šoku. Trys informantai atskleidė, kad reakcija buvo neigiama, jiems tai buvo naujiena, informantams buvo liūdna ir sunku suprasti iš pradžių kas ir kodėl vyksta. Dėl šių priežasčių, būtina prieš įvykstant skyryboms pasikalbėti su vaiku, kad jis spėtų apgalvoti visus savo jausmus ir užduoti rūpimus klausimus abiems tėveliams, kol dar nei vienas nepaliko namų.

Išgyvenant krizę svarbu, kad būtų suteikta neatidėliotina pagalba. Pedagogo vaidmuo reikšmingas pirmiausia todėl, kad prasidėjus nesklandumams namuose, pedagogai pirmieji gali pastebėti, kad vaikas pasikeitęs. Pakinta vaiko elgesys, jis dažniau yra liūdnas, prislėgtas, išsiblaškęs. Staiga pablogėja vaiko mokymasis, jis nebesistengia atlikti įvairių užduočių, nebesidomi pasiekimais. Pedagogas turėtų pasikalbėti su vaiku ir jo tėvais, aptarti, kas galėjo lemti šiuos pasikeitimus. Reikia pabandyti pakalbėti ir apie pačias skyrybas, o jei prireiks suteikti ir profesionalią psichologo ar kito specialisto pagalbą. Tyrimo metu, buvo bandoma išsiaiškinti, kokį vaidmenį išgyvenant tėvų skyrybas vaiko gyvenime atlieka socialinis pedagogas, nes visų informantų amžius, kai jų tėvai skyrėsi buvo mokyklinis. Tyrimo duomenys pateikiami 4 lentelėje.

Socialinio pedagogo vaidmuo padedant vaikams išgyventi tėvų skyrybas

Kategorija	Dažnis	Įrodantysis teiginys
Socialinio pedagogo pagalbos nebuvimas tėvų skyrybų metu	5	„<..niekaip nepadėjo..>“; <...pedagogai tuo nesirūpino..>“; <...nepadėjo nes nemėgau socialinės pedagogės...>“; „<...nepadėjo visiškai, nors visi žinojo...>“; „<...nepadėjo nei vienas pedagogas...>“.
Pagalbos poreikio nebuvimas	2	„<...pedagogo pagalbos nereikėjo...>“; „<...nepadėjo, nes kreiptis ner nereikėjo...>“.

Remiantis, tyrimo duomenimis, galima matyti, kad nebuvo jokio socialinio pedagogo vaidmens padedant vaikams išgyventi tėvų skyrybas, dažniausiai dėl to, jog nei vienas iš informantų nemanė, kad socialinio pedagogo pagalba ir reikalinga, arba tiesiog jo nemėgo "<.. nes nemėgau socialinės pedagogės, nes ji su manimi kontaktuodavo tik tada, kai klausdavo apie lankomumą ir t.t, neturėjau su ja jokio malonaus kontakto.>". Mano nuomone, tai yra labai didelė problema, nes pedagogas yra pirmasis iš žmonių, pastebinčių pakitusi vaiko elgesį mokykloje ar kitoje įstaigoje ir jis yra pirmasis, kuris turėtų suteikti daugiau žinių ir įnešti, daugiau aiškumo ir ramybės į vaikų gyvenimus.

Tėvų skyrybos ir taip didelis pokytis vaikų gyvenime, tačiau dažniausiai vien šiuo pokyčiu viskas neužsibaigia. Kadangi tėveliai skiriasi, dažniausiai keičiasi ir vaiko gyvenamoji vieta, o tuo atveju pasikeičia ir mokykla. Taigi vaikas išgyvena dėl šeimos išyrimo, dėl naujų pokyčių gyvenime ir tai kelia jam stresą ir nerimą, kuris gali bloginti santykius su aplinkiniais ir pažangumą mokykloje. Todėl tyrimu buvo bandoma išsiaiškinti, kas dažniausiai keičiasi vaiko gyvenime po tėvų skyrybų. Tyrimo duomenys pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė

Gyvenimo pokyčiai po tėvų skyrybų

Kategorija	Dažnis	Įrodantysis teiginys
Gyvenimo pokyčių nebuvimas	5	"<... niekas nepasikeitė...>"; "<.. niekuo nepasikėtė...>"; „<..niekaip, gyvenimas tekėjo įprasta vaga...>“.
Gyvenamosios vietos pokytis	2	„<...pasikeitė gyvenamoji vieta..>“; „<..išsikėlemė gyventi 180 km nuo mūsų buvusios gyvenamosios vietos..>“.
Artimų žmonių rato kaita	2	„<..nuo mylimų žmonių į svetimų žmonių ratą, pakeičiau mokyklą..>“; „<..pasikeitė draugai...>“.

Pusė informantų teigė, kad jų gyvenimas nepasikeitė niekuo po tėvų skyrybų, o kita pusė, kad pasikeitė iš esmės viskas, jų gyvenamoji vieta, draugai, finansinis aprūpinimas, padėtis šeimoje. Po skyrybų, pokyčių šeimoje įvyksta labai daug, visų pirma, pasikeičia šeimos padėtis, nebėra vieno iš tėvų, dėl šios priežasties vaikas lieka gyventi tik su vienu tėvu, vadinasi jo gyvenime turėtų pasikeisti daug kas, pvz. - namų ruoša, taisyklės kada eiti miegoti, keltis, kada žaisti su draugais, nes šeimą aprūpinti lieka tik vienas asmuo. Manau, kad labai svarbu vaikus tinkamai paruošti artėjantiems pokyčiams, motyvuoti vaiką, kad jis nebijotų pasikeitimų, mokėtų su jais susitvarkyti ir prisitaikyti. Nes, jei vaikas nemokės prisitaikyti prie naujų gyvenimo pokyčių atėjusių su šeimos išyrimu, jam tai įneš dar daugiau sumaišties ir nerimo, nors vaikui jau ir taip sunku, kad tėvai nebėra kartu. Tai gali privesti vaiką prie įvairių emocinių ar psichologinių sutrikimų.

Socioedukaciniai poreikiai - labai svarbūs mūsų gyvenime, tam, kad gyventume pilnavertį gyvenimą, kuris teiktų mums pasitenkinimą, mes turime patenkinti įvairius poreikius, kurie suteikia mums saugumą, norimą dėmesį, pagarbą, dėl kurių galime gyventi pasitikėdami savimi ir nejausti jausmo, kad "kažko mūsų gyvenime trūksta". Todėl tyrimo metu buvo siekiama, išsiaiškinti kokie yra pagrindiniai socioedukaciniai vaikų, išgyvenusių tėvų skyrybas poreikiai. Vienas iš poreikių - saugumo poreikis, jei šio poreikio nepatenkiname, jis pasireiškia kaupimu, pastovaus trūkumo jausmu. Interviu metu, informantai buvo klausiami ar jie jautė tokius jausmus. Tyrimo duomenys pateikiami 6 lentelėje.

6 lentelė

Atsiradęs trūkumo pojūtis po tėvų skyrybų

Kategorija	Dažnis	Įrodantysis teiginys
Abiejų tėvų rūpesčio poreikis	3	"<... tėvų trukumą, kurių kaip vaikui man labai reikėjo...>"; "<.. trūko abiejų tėvų rūpesčio...>" „<..kai nebūdavo abiejų tėvų vienu metu..>“.
Tėvo/ vyriško vaidmens poreikis	2	„<...trūko tėvo vyriškos galvos..>“; „<..jautėsi tėvo trūkumas..>“;
Materialinių daiktų/gerovės poreikis	2	„<..trūko daiktų, buvo keista kai dingo tėvo gitara..>“; „<..trūko daiktų...>“.

Iš tyrimo duomenų galima matyti, kad didžiajai daliai informantų atsirado trūkumo jausmas, jiems trūko abiejų tėvų rūpesčio, senesnio bendravimo "<.. trūko abiejų tėvų rūpesčio, senesnio mūsų bendravimo..>", artumo ir šilumos, netgi daiktų prie kurių vaikai savo gyvenime buvo pratę.

Dėmesio poreikis - tai poreikis, kurį siekiama patenkinti išsiskiriant iš kitų, siekiant būti dėmesio centre, atkreipti į save dėmesį. Pagarbos poreikis - tai siekimas išsiskirti savybe, kuri būtų teigiamai įvertinta, noru būti naudinga kitiems ir būti už tai pastebėtam. Manau, kad vaikams pagarbos poreikis atsiranda dėl to, jog jie jaučiasi kalti dėl tėvų skyrybų ir labai nori būti bent už kažką teigiamai įvertinti, dėl to gali pradėti stengtis geriau kažką daryti, atlikti ar priešingai daryti viską, nesvarbu ar elgesys bus tinkamas, tik tam kad atkreiptų į save dėmesį. Tai vaikai dažniausiai daro dėl paprastos priežasties, vieno iš tėvų, dažniausiai to, kuris po skyrybų paliko namus dėmesio trūkumo. Dėmesio ir pagarbos poreikiai, labai panašūs savo apibūdinimais – siekimu būti įvertintam, tik dėmesio poreikiui įvertinimas gali būti teigiamas ir neigiamas, o pagarbos poreikio patenkinimui, dėmesys privalo būti teigiamas. Dėl šių panašių kriterijų, tyrimo duomenis pateikiu vienoje 7 lentelėje.

7 lentelė

Dėmesio ir pagarbos poreikių pasireiškimas išgyvenant tėvų skyrybas

Kategorija	Dažnis	Įrodantysis teiginys
Padidėjęs dėmesio poreikis	5	"<... norėjau daugiau dėmesio gauti iš tėčio...>"; "<.. norėjimas būti dėmesio centre mane sekė visą gyvenimą...>" „<..atsirado dėmesio stoka, jo reikalavimas..>“; „<..norėjau daugiau dėmesio..>“; „<..norėjau, kad kas nors į mane atkreiptų dėmesį, paklaustų kaip jaučiuosi..>“.
Noras būti įvertintam	5	„<...norėjau būti giriami už gerą elgesį..>“; „<..norėjau, kad tai įvertintų, nes tai buvo sunku..>“; „<..buvo malonu iš mamos gauti pagirimą..>“; „<..stengdavausi būti gera, norėjau teigiamo aplinkinių požiūrio...>“;
Noras būti naudingesniu	6	„<..labai padėjau mamai, norėjau už tai būti įvertinta..>“; „<..norėjau būti naudinga ir namie ir mokykloje...>“; „<..namuose padėdavau mamai, sutvarkydavau namus, parnešdavau malkų..>“; „<...norėdavau patarti kitiems...>“; „<..reikėjo padėti mamai...>“; „<..noras būti naudingai atsirado vėliau...>“.

Iš šių tyrimo duomenų galima suprasti, kad vaikams išgyvenantiems tėvų skyrybas, padidėja pagarbos poreikis, vaikai nori būti įvertinti, pagirti. Informantai savo norą būti įvertintam vertina teigiamai, nes tai padėjo jiems pasiekti geresnių rezultatų mokymosi srityje: "<.. Savarankiškumas ir norėjimas būti įvertintai privertė siekti geresnių rezultatų moksluose ir užklausinėje veikloje..>", "<.. Visada norėjau būti geriausia, tai išliko iki šiandien...>" taip pat daugumai informantų pasireiškė noras būti naudingi: „<..norėjau būti naudinga ir namie ir mokykloje...>“ ir t.t. tai taip pat priskiriama prie pagarbos poreikio. Taip pat iš interviu atsakymų galima suprasti, kad beveik visiems informantams, pasireiškė padidėjęs dėmesio poreikis. Informantai paklausti kaip jie bandydavo tą dėmesį gauti, jie atsakė, kad meluodavo: "<... Man buvo smagu kurti įvairias išgalvotas istorijas, meluodavau kaimynų vaikams...>", apgaudinėdavo: "<.. apkaltindavau kitus vaikus...>", o dėmesio siekė dėl labai paprastų priežasčių, vaikams trūko išėjusio tėvo: "<.. norėjau daugiau dėmesio gauti iš tėčio, kuris paliko namus, man labai truko jo..>", arba tiesiog norėjo nebūti užmiršti ir kad kas nors jais rūpintųsi: "<... paklaustų kaip aš jaučiuosi...>". Apžvelgus visus duomenis galima teigti, kad vaikams išgyvenantiems tėvų skyrybas išskyla pagarbos ir dėmesio poreikiai.

Meilės poreikis - labai svarbus poreikis, būdingas daugeliui asmenų. Visi žmonės nori jausti šiltą, artimą ryšį, turėti užuovėją, mylėti ir būti mylimi. Tyrimo metu bandžiau išsiaiškinti, kaip kinta šis poreikis vaikams išgyvenantiems tėvų skyrybas.

Bendravimo poreikis - vieni svarbiausių poreikių. Bendraudami mes keičiamės informaciją, sužinome ką nors naujo, plečiame savo akiratį, susipažįstame su naujais žmonėmis. Taip pat, bendravimo poreikis labai sustiprėja ir pasireiškia, kai asmuo yra nepatenkinęs savo priklausymo poreikio - noro nuolat bendrauti su žmonėmis, jausti, kad kažkas nuolat rūpinasi asmens gerove. Todėl tyrimo metu bandžiau atskleisti ir sužinoti ar vaikai, jaučia padidėjusį bendravimo poreikį, nori jausti rūpestį.

Bendravimo ir meilės poreikius analizuodama supratau, kad jie labai panašūs, kaip meilė negalima be bendravimo, taip bendravimas negalimas be artumo jausmo, nes vienas iš bendravimo poreikio kriterijų yra jausti rūpestį, būti suprastam, išklaustytam, dėl šių dviejų poreikių panašumų sujungiau juos į vieną lentelę, kurioje atsispindi, kaip vaikams išgyvenant tėvų skyrybas keitėsi noras bendrauti ar palaikyti artimą ryšį su tėvais ar kitais artimoje aplinkoje dalyvaujančiais asmenimis. Tyrimo duomenys pateikti 8 lentelėje.

Meilės ir bendravimo poreikiai išgyvenant tėvų skyrybas

Kategorija	Dažnis	Įrodantysis teiginys
Bendravimo, ryšių su tėvų nebuvimas	6	"<... su tėvu nutrūko visi įmanomi ryšiai...>"; "<.. labiausiai bendrauti nenorėjau su tėčiu...>" „<..su tėčiu bendrauti iš viso nenorėjau..>“; „<..su tėčiu mes nustojome bendrauti..>“; „<..pykau ant tėvo nenorėjau su juo bendrauti išvis..>“; „<..su tėvu bendravau mažiau...>“.
Bendravimo, ryšių stiprinimas su mama	4	„<...su mama bendravome šiltai ir artimai..>“; „<..su mama santykiai buvo labai geri..>“; „<..artimiau pradėjau bendrauti su mama..>“; „<..labiau norėjau būti su mama...>“.
Ryšiai sustiprėjo su kitais šeimos nariais (seneliais, broliais, seserimis)	5	„<..norėjau bendrauti su savo broliu ir seneliu..>“; „<..pradėjau daugiau bendrauti su sese ir broliu...>“; „<..šilumą ir meilę gavau iš močiutės..>“; „<...artimiau pradėjau bendrauti su močiute...>“; „<..pradėjau bendrauti su seneliu, jis man atstojė tėvą...>“.

Tyrimo duomenimis visi išskyrus vieną informantą atsisakė bendrauti su tėčiu, nes pyko ant jo dėl iširusios šeimos, ir tiek vienam informantui bendravimas nepasikeitė nei kiek, jis ir toliau taip pat bendravo su abejais tėvais, nepradėjo su nieko bendrauti daugiau nei įprasta: "<... Nebuvo jokio poreikio sumažinti ar padidinti bendravimą..>". Taip pat didžioji pusė informantų stiprino ryšius su mama, pradėjo su ja geriau sutarti arba ir toliau palaikė šiltus ir artimus ryšius. Taip pat iš atliktos analizės matyti, kad vaikai, išgyvenantys tėvų skyrybas linkę artimų ir jausmingų ryšių ieškoti kitur ir dažniausiai išėjusio tėvo artimus ryšius pakeisti į jausmingus ryšius su seneliais arba bando suartėti su broliais, seserimis. Tai rodo, jog meilės poreikis auga, vaikai negaunantys meilės iš tėvų, bando šį poreikį patenkinti su kitais šeimos nariais, artimomis giminėmis.

Dar vienas svarbus poreikis yra - saviraiškos poreikis, noras realizuoti savo potencialą, išreikšti save. Atlikdama tyrimą, taip pat atkreipiau dėmesį į pažinimo poreikį, kuris pasireiškia domėjimusi aplinka, noru eksperimentuoti, tyrinėti, pažinti aplinką. Abu šie poreikiai yra labiau edukaciniai, padedantys žmogui tobulėti kaip asmenybei, suprasti kokia aplinka jį supa ir kurioje socialinėje grupėje asmuo galėtų save realizuoti. Bandžiau išsiaiškinti ar abu šie poreikiai kinta, vaikams, kurie išgyvena tėvų skyrybas. Tyrimo duomenys pateikiami 9 lentelėje.

9 lentelė

Pažinimo ir saviraiškos poreikiai

Kategorija	Dažnis	Įrodantysis teiginys
Nepakitęs domėjimosi poreikis	7	"<...visada domėjausi viskuo kas aplink mane...>"; „<..visiškai nepasikeitė, liko toks koks ir buvo..>“; <... dėmesys nepasikeitė, visada buvau žingeidus vaikas...>“; „<...domėjausi ir toliau viskuo...>“;
Saviraiškos poreikis nepakito	7	„<..noras realizuoti save liko toks pat...>“; „<.. niekas niekuo nepasikeitė...>“; „<...galėjau save realizuoti kaip ir anksčiau...>“; <...nepasikeitė, ir toliau galėjau daryti ir lankyti būrelius kokius tik noriu..>“; „<..save išreikšti galėjau, nebuvo suvaržytos galimybės...>“.

Informantų duomenimis nei saviraiškos nei pažinimo poreikis nepakito. Informantai ir toliau galėjo domėtis viskuo ir realizuoti save, galimybės nebuvo suvaržytos, noras nedingo.

Augimo poreikis - tai noras pakeisti save ir mus supančią aplinką, noras tobulėti. Šis edukacinis poreikis labai svarbus vaikui. Vaikai turi tobulėti ir augti, kaip asmenybės, todėl labai svarbu jiems padėti atsakyti į iškilusius klausimus, įveikti atsiradusius sunkumus, tam, kad vaikas galėtų augti kaip asmenybė. Atlikdama tyrimą, norėjau išsiaiškinti, kaip kinta vaiko augimo poreikis, skiriantis jo tėvams, ką būtent tuo metu jis nori pakeisti, pagerinti savyje ar aplinkoje, ar kaip tik atvirksčiai, visiškai nenori nieko keisti. Tyrimo duomenys pateikti 10 lentelėje.

10 lentelė

Augimo poreikis, pasireiškiantis noru kažką keisti, tobulinti

Kategorija	Dažnis	Įrodantysis teiginys
Noras keisti save	7	"<... Norėjau būti geresne, padėti mamai...>"; "<.. norėjau pakeisti savybes, kurios atsirado skiriantis tėvams, uždarumą, liūdesį...>"; "<.. Savyje norėjau pakeisti uždarumą, sunku buvo susirasti draugų..>"; "<.. nebebūti tokia pikta..>".
Noras keisti artimiausią aplinką, namus	7	"<.. Užpildyti kažkuo aptuštėjusius namus...>"; "<.. nieko nenorėjau pakeisti aplinkoje, nebent tuščius namus..>"; „<..norėjau susigražinti abu tėvelius...>“; „<...norėjau kad namai, vėl būtų pilni...>“;

Visi informantai vykstant tėvų skyryboms, norėjo pakeisti save, norėjo būti mažiau uždaresni, pikti, liūdni. Taip pat atsirado ir noras pakeisti aplinką, noras užpildyti ištuštėjusius namus. Tyrimo duomenys parodė, jog vaikams išgyvenantiems tėvų skyrybas būdingas edukacinis, augimo poreikis, kuris reiškia, jog vaikai nori augti kaip asmenybės, keistis, tobulėti.

Bendradarbiavimo poreikis - tai poreikis svarbus tuo, kad išmoko vaikus dirbti komandoje, dalintis atsakomybe, pasiekimais, išmoko "nepasiimti visko sau" ir mažiau apsunkinti save. Todėl atliekant tyrimą apklausiau informantus, ar išgyvenant tėvų skyrybas, jie neužsisklendė savyje ar norėjo ir mokėsi dirbti grupėse, su klasės ar kiemo draugais. Taip pat prie šio klausimo prijungiau ir vienišumo klausimą, nes norėjimas nesijusti vienišu yra bendravimo poreikio kriterijus. Kadangi poreikiai kaip ir papildo vienas kitą, juos sujungiau į vieną lentelę. Tyrimo duomenys pateikti 11 lentelėje.

11 lentelė

Vienišumo jausmas, užsisklendimas savyje, nebendradarbiavimas

Kategorija	Dažnis	Įrodantysis teiginys
Užsisklendimas savyje	5	"<... buvau užsisklendusi savyje...>"; "<.. užsisklendžiau...>";
Noras viską atlikti pačiam	6	"<.. Man visada buvo geriau viską atlikti pačiai, nes galvodavau, kad aš žinau geriausiai kaip viską reikia atlikti...>"; "<.. Nenorėjau niekieno pagalbos, norėjau viską daryti pati..>"; "<... noras atlikti viską savarankiškai atsirado, nebenorėjau niekieno pagalbos...>"; „<.. galvojau, kad niekas už mane geriau nepadarys...>“; „<.. pati padarysiu viską geriausiai...>“.
Nesijautimas vienišu	7	"<.. nesijaučiau niekada vieniša...>"; „<.. vieniša nesijaučiau, mane supo mylimi žmonės...>“; „<.. vaikystėje niekada nesijaučiau vieniša...>“; „<... nesijaučiau, turėjau daug draugų...>“.

Iš šių tyrimo duomenų labai aišku, kad vaikai išgyvendami tėvų skyrybas užsisklęsdavo savyje ir atsisakydavo bendradarbiavimo poreikio, nes nenorėjo su niekuo dalintis : "<.. nenorėjau su niekuo dalintis nei informacija, nei jausmais...>", ir tik praėjus kai kuriam laikui, vėl pradėjo norėti bendradarbiauti ir dalintis: "<.. Tik praėjus 10 metų pradėjau norėti darbo grupėse ir bendradarbiauti...>". Tai reiškia, jog šis poreikis, vaikams nepasireiškia, o kaip tik

užsisklendžia, dėl to, jog vaikai nenori, kad kas nors kitas sužinotų apie jų situaciją šeimoje, jų jausmus ir išgyvenimus.

Apibendrinant, galima teigti, kad vaikai, išgyvendami tėvų skyrybas tokius savo poreikius, kaip, pažinimo ir saviraiškos ir toliau tenkino, kaip ir prieš įvykstant tėvų skyryboms, todėl galima teigti, kad tėvų skyrybos šiems vaikų poreikiams įtakos neturėjo. Tačiau kiti poreikiai kaip meilės, augimo, dėmesio padidėjo. Tai yra suprantama, nes iš informantų pasakojimų galima suprasti, kad jie išgyvendami tėvų skyrybas, pergyveno dėl būsimų pasikeitimų namuose, mąstė ar tėvai ir toliau mylės juos taip pat kaip ir anksčiau, svarstė, kas kaltas dėl tėvų skyrybų, kaip pasikeis jų gyvenimas. Kadangi šie klausimai kyla visiems tėvų skyrybas išgyvenantiems vaikams, suprantama, kad tokie poreikiai, kaip meilės ir dėmesio vaikams padidėja, tai yra naturalus reiškinys, juk vaikas išgyvendamas tėvų skyrybas, netenka vieno iš tėvų gauto kasdieninio dėmesio ir meilės, nes paprasčiausiai šeima nebegyvena kartu ir dažniausiai vienas iš tėvų palieka namus. Tačiau tolimesnis abiejų tėvų bendravimas, tokius poreikius patenkina savaime. Taip pat atlikdama turinio analizę supratau, kad vaikai visiškai nebetenkino savo bendradarbiavimo poreikio, jie tapo užsisklędę, manė, kad viską gali geriau padaryti patys ir nenorėjo bendradarbiauti bet kokiose situacijose su juos supančiais asmenimis. Tai taip pat yra suprantama, nes vaikas sužinojęs apie tėvų skyrybas susiduria su nežinia ir baime, todėl dažnai stengiasi nuo aplinkinių nuslėpti, kas vyksta jo šeimoje. Galim daryti prielaidą, kad vaikai, bandydami nuslėpti nuo aplinkinių, kas vyksta jų šeimoje, nebetenkina savo bendradarbiavimo poreikio, tam, kad nereikėtų su niekuo bendrauti ir kad niekas nesužinotų, kad vaiko šeima įra. Tačiau, galima teigti ir, kad vaikai, bendradarbiavimo poreikio nebetenkina todėl, kad viską atlikdami patys ir užsiimdami kokia nors veikla, bando užsimiršti ir susitaikyti su šeimoje vykstančiomis permainomis, taip teigia ir *Wade ir Smart (2002)*, kai kuriems vaikams ar paaugliams būvimas aktyviu ir papildoma veikla, užsiėmimas buvo daugiau naudinga nei kalbėtis apie jausmus ir išgyvenimus. Taigi, peiklausomai nuo vaikų išgyvenančių tėvų skyrybas amžiaus, lyties, tolimesnių su išėjusio tėvo santykių palaikimo priklauso ir vaikų poreikiai, kurie išgyvenant tėvų skyrybas galipadidėti arba išnykti.

Išvados

1. Socioedukaciniai poreikiai asmens gyvenime yra būtini - jie skatina žmogų bendrauti, bendradarbiauti, mokytis, pažinti, tobulėti ir gyventi visapusiškai pilnavertį gyvenimą. Teorijos analizės metu, paaiškėjo, jog vaikų išgyvenusių tėvų skyrybas socioedukaciniai poreikiai skiriasi, nei jų poreikiai augant pilnoje, skyrybų neplietusoje šeimoje. Vaikai, augdami darnioje šeimoje patenkina visus savo poreikius, nes aplink yra abu tėvai, iš kurių vaikas mokosi ir kurie atlieka tam tikrus vaidmenis tenkinant vaiko poreikius.
2. Vaikams išgyvenantiems tėvų skyrybas, būtinas abiejų tėvų tolimesnis bendravimas tarpusavyje ir su vaiku, tam, kad vaikas nejaustų didelio trūkumo pojūčio. Rezultatai atkleidė, kad vaikams išgyvenant tėvų skyrybas, itin svarbu užtikrinti **saugumo poreikio** tenkinimą: vaikams dažniausiai trūksta abiejų tėvų rūpesčio, artumo, šilumos, dingusių išėjusio tėvų daiktų ir net finansinio aprūpinimo. Taip pat rezultatai atkleidė kad vaikams, išgyvenantiems tėvų skyrybas sustiprėjo dėmesio, pagarbos, meilės ir augimo poreikiai.
 - **Dėmesio poreikis:** vaikai norėjo, kad tėtis atkreiptų daugiau dėmesio į juos, o negavus daugiau dėmesio reikalavo jo iš bet ko ir bet koku būdu, meluodavo kaimynų vaikams, apgaudinėdavo mamas, apkaltindavo kitus vaikus, tik tam, kad į juos kas nors atkreiptų dėmesį.
 - **Pagarbos poreikis:** sietinas su tuo, kad: vaikai norėjo būti ir teigiamai įvertinti, todėl padėdavo mamai, stengdavosi mokykloje, norėjo viską atlikti tobulai, tam kad būtų pagirti ir įvertinti už sunkų darbą.
 - **Meilės poreikis:** subjektyvių informantu vertinimu :pasireiškė per poreikį suartėti su mama, taip pat sumažėjus bendravimui su išėjusiu tėvu, padidėjo noras būti artimesniais su seneliais ir broliais, galima daryti prielaidą, kad vaikai meilės poreikį bando patenkinti kurdami artimesnius ryšius su giminaičiais, nes jiems trūksta išėjusio tėvo meilės ir artumo jausmo.
 - **Augimo poreikis:** sietinas su vaiko poreikiu pakeisti aplinką - norėjosi užpildyti tuščius namus, ir ramybės juose, kad nebeliktų tąsytos po teismus ir pykčių. Taip pat informantai įžvelgė ir norą pakeisti save, jie norėjo - būti mažiau uždaresni, pikti, būti geresniais, susirasti daugiau draugų, kuriems galėtų atvirauti.

3. Remiantis empirinio tyrimo duomenimis, pažinimo ir saviraiškos poreikio tenkinimo aspektu esminių pokyčių nebuvo identifikuota:

- **pažinimo poreikis:** vaikai viskuo domėjosi taip pat kaip ir anksčiau, ir taip pat nepasireiškė vienišumo jausmas, didžioji dalis vaikų, nesijautė vieniši, turėjo draugų ir su kuo pasikalbėti.

Saviraiškos poreikis: vaikai ir toliau galėjo ir norėjo išreikšti save, jų galimybės nebuvo suvaržytos, vaikai ir toliau užsiiminėjo savo pomėgiais.

4. Vaikų, išgyvenusių tėvų skyrybas tyrimas atskleidė, kad vaikai išgyvenę tėvų skyrybas nustojo tenkinti bendradarbiavimo poreikį, jie visiškai nenorėjo bendradarbiauti, norėjo viską daryti vieni, nes manė, kad tik jie vieni supranta viską labai gerai, ir kad tik jie gali atlikti darbą puikiai, nenorėjo jokios pagalbos ir jokio grupinio bendradarbiavimo. Taip pat buvo užsisklendę savyje ir nenorėjo, kad kas nors kitas sužinotų kas vyksta jų šeimoje, kaip jie jaučiasi.

Literatūros sąrašas:

1. Andrašūnienė, M. (2007). *Socialinio darbo terminų žodynas*. Vilnius.
2. Berns R. M. (2009). *Vaiko socializacija. Šeima, mokykla, visuomenė*. Vilnius. Piligrafija ir informatika
3. Bikulčius, J. (1996). *Šeimyninio gyvenimo darna ir jos išsaugojimo paslaptys*. Kaunas. Technologija
4. Butkevičienė R. (2010). *Socialinio darbo interviu*. Kaunas. KMU leidykla
5. Charles C. M. (1999). *Pedagoginio tyrimo įvadas*. Vilnius. Alma Littera
6. Dovydaitytė M., (2001). *Tėvų skyrybas patyrusių vaikų pažeidžiamumas ir jo įveika*. Daktaro disertacijos santrauka. Socialiniai mokslai, psichologija (06S). Vilnius.
7. Dovydaitytė M. (2008) *Skyrybas išgyvenę vaikai. Psichologinės pagalbos ir paramos galimybės*. Vilnius. Vilniaus universiteto leidykla.
8. Gaižauskienė I., Mikėnė S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vilnius. Vitae Litera
9. Grakauskaitė – Karkockienė D. (2011) *Šeimos psichologija*. Vilnius. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
10. Gravillon Isabelle B. M. (2010). *Mano tėvai skiriasi. Aš jaučiuosi sutrikęs*. Vilnius. Baltos lankos
11. Hess D. R., Camara A. K. (1997). Post-Divorce Family Relationships as Mediating Factors in the Consequences of Divorce for Children. *Journal of Social Issues*. Volume 35, Issue 4, pages 79
12. Huges R. (2009) *The effet of divorce on children*. University of Illinois.
13. Kardelis K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai. Liucifijus
14. Kurienė A., Pivorienė R. V., (2000) *Būkime atidūs – vaiką ištiko bėda*. Vilnius. SOS vaikų kaimų Lietuvoje draugija
15. Lazdauskas, T. (2012). *Išsiskyrimo su tėvais psichologinis poveikis vaikui. Metodinė priemonė*. Vilnius: „Edukologija“.
16. Leliūgienė I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. – Kaunas
17. Leliūgiene, I. (2002). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
18. Legkauskas, V. (2001). *Psichologijos įvadas*. Paskaitų medžiaga. Kaunas. VDU
19. Legkauskas, V. (2008). *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vaga.
20. Maslow, A. H. (2006). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius

21. Medard Laz. (2004). *Gyvenimas po skyrybų. Praktiški patarimai, kaip pradėti gyvenimą iš naujo*. Vilnius: Dialogo institutas.
22. Miškinis K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime : knyga kiekvienam, norinčiam šeimoje siekti darnos ir išvengti nesklandumų, užauginti gerus vaikus ir būti laimingam*. Kaunas: Aušra,
23. Navaitis G. (1999). *Paauglys šeimoje ir psichologinės problemos*. [iš] Valstybinis psichikos sveikatos centras. *Vaikų psichologinis konsultavimas*. Vilnius. Presvika.
24. Navaitis G. (2002). *Šeimos psichologinis konsultavimas*. Vilnius. Tyto alba.
25. Oppawsky J. (1981). *Vaiko emocinės reakcijos į tėvų skyrybas* [iš] Leliūgienė I. *Žmogus ir socialinė aplinka*. – Kaunas
26. Ramanauskaitė, E. (2002). *Šiuolaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai*. Metodinė mokymo priemonė. Kaunas: VDU leidykla.
27. Smart, C. N., B. and Wade, A. (2002). *The Changing Experience of Childhood: Families and Divorce*. Cambridge: Polity
28. Leidinio sudarytojai Polukordienė, K. O. ,Kazlauskaitė, A., Skruibis, P. , Aleliūnaitė, R. , Bagdonienė , M. (2005) *Netektys. Draugo laiškas-II*. Vilnius: Heksagrama,
29. Vaikų laikinosios globos namai „Atsigręžk į vaikus“. (2008). *Šeimos krizių prevencija socialinės ir psichologinės pagalbos šeimai būdai*. Vilnius.
30. Žydžiūnaitė, V. (2005) *Komandinio darbo kompetenijos ir jų tyrimo metodologija*. Kaunas. Judex
31. Žydžiūnaitė, V., Merkys, G., Jonušaitė, S. (2005). Socialinio pedagogo profesinės adaptacijos kokybinė diagnostika. *Pedagogika*. Psl. 25
32. Wallerstein J. S., Kelly J. B. (2008) *Surviving the breakup – How children and perents cope with divorce*. Basic Book
33. 2014m. Lietuvos oficialiosios statistikos portalas. *Išsituokusios šeimos*.

Summary

The basic concept for the Bachelor's work: Socioeducational needs, family, marriage, divorce, the needs of the children survived their parents divorce.

How old is the human race, as is the old and the family. Equal to the mankind now there is nothing better and more sophisticated came up for a family. Family is one of the most important institutions of civilization. Bikulcius J. (1996), however, for various reasons, the families are divorcing, destroying their families, charring children. There is no doubt that parents' divorce - are one of the most painful experiences in a child's life. Children who survived parents divorce often have different disorders - behavioral, emotional or even psychological. Since the environment around them, the people and the situation in the family are changing, children Socioeducational needs are changing too.

This Bachelor's studies final work are - to identify children who survived parents' divorce Socioeducational needs, what they are, how children was trying to fulfill their resulting needs.

For themes research was used semi-structured interviews, which included questions formed by themes operationalization. For research results and for presentation was used content analysis. The study involved seven informants from 22 to 25 years of age who matched the criteria of this work theme and were form families of divorce.

The research results revealed the children who survived parents' divorce socioeducational. Children who have experienced parental divorce, abolished the need for cooperation, but increased their love, respect, attention and growth needs. And cognition and self-expression needs remained the same as before the occurrence of parental divorce. However, because the research sample was convenient intersection, this research work results cannot be adapted to the whole population.

PRIEDAI